

Úvodník:

„Chytával jsem za tvójím otcem. A byl jsem dobrá dvojka!“ Tak nějak mi to říkával jurodivý Tonda Maliňák před tím, než jsme se podívali do kořalky. Člověk nic nemusel, bylo léto a všechno za ním chodilo samo. I básně, i básníci.

Teď je ale podzim a já vstávám o hodinu dřív a snažím se přijít na to, jak se pozná, že je někdo básník a jestli tady někdo takový žije.

Když je snesitelně, čtu si, vykloněný z půdního okna našeho nového privátu. Dneska jsem si taky četl, kouřil a usrkával kafe. Dým ale šel tím oknem zpátky do pokoje a na knížku (byl to Hrabal) padalo a kuláčelo se po ní slunko. Tak jsem se vyklonil... A nevypad.

To mi ale nebrání vstávat dál o hodinu dřív. Aspoň teď vidím, jak na všechno krápe: na básničky, na básníky, a tak. No nic, já jenom, aby na ty Texty taky zapršelo, aby se sušily po takových bočnicích, které jsou poctěny tím, že na ně chčije.

Jakub Chrobák

Revue pro literaturu, filosofii a jiné

**poezie/próza/vzpomínky/
rozhovor/studie/recenze/
glosy/archiválie**

**Adresa redakce:
Křižkovského 10, PS 207,
771 80 Olomouc
e-mail: aluze@post.cz
tel.: 068/563 11 59**

ALUZE

Registrace u referátu kultury OkÚ Vsetín pod číslem VS-044/1999

Obsah:

úvodník

Jakub Chrobák___2

poezie

Radek Václavík: Návraty___6

Zdeněk Smolka: Námořník; Obzor; Severák___22_23

Jakub Chrobák: *** (Když mluvíš ze spaní)___6

Win Ballová: Dopis Sylvii Plathové___26

překlad

Lajos Party-Nagy: Porce Tremblayho dortu___4_6

Vladimir Litvinov: Opět zima; Sníh___11

Jurij Tarnavskij: Hořký život; Baret; antique moderne___27

Pavel Gruško: Překvapení___31

studie

Ivo Štefan: Rituály spojené se smrtí (3. část)___18_21

comics

Michal Jareš: ___16_17

próza

Alois Váceník: Domácí zabijačka za mých dětských let___12_15

Michal Jareš: Z „Ruského románu“ ___24_26

rozhovor

Rozhovor s Josifem Brodským___7_11

recenze

Jakub Grombř: Srdce na dlani___28_29

Dalibor Malina: Landsmann, Landsmann! ... Landsmann!!___29_31

Martin Bret: Malá česká recenze...___31

Kontaktní adresy:

Pavel Kotrla
Bystřička 267
756 24
tel. (0657) 643567
pkotrla@post.cz

Knihkupectví Malina
Dolní náměstí 344
Vsetín 755 01
tel. (0657) 619531

www.inext.cz/vt/texty/default.html

LAJOS PARTY-NAGY PORCE TREMBLAYHO DORTU

No hele, ty more, povídá cukráři, který se zrovna chystá zavřít krám, tělnatá paní se zlatými zuby, musíte se specializovat na svadební dorty, ty more, svadeb je jako mojeho trápení, však taky co sobotu na Andrásyho třídě vytrubujou od samýho štěstí, dočista jak růže z Jericha, to pak bez dortu vůbec nejde, mě můžete věřit. To vám povím, že dort mojí dcery, ten se prostě nevlez do kabelovky. Vyšli ven, prohlídli si ho, nepude to, povídaj. No, tak prej z něho vodkrojíme, povídá ženichova matka. Có, před svadbou, seš vpořádku? Neexistuje, to spíš moji ruku! Takže jsme na video natočili jenom to, jak s ním jede nákladák po Náměstí Hrdinů. V Rákosmihályu ho udělal nějakej Trembly, cukrář a stolař, stál fúru peněz. Ty more, majlant. Však jsem to manželovi řekla napřed, že z toho vstupu do života taky moc nadvakrát nadšená nejsem, ale, když už se naše Hortesia vdává, tak bude mít svadební dort jak papež nebo cojávím.

Když už jsme my nic neměli, ani oschlou miňonku, muselo se totiž spěchat kvůli mojí pokročilosti, tak pro dceru všecko. Ať nedopadne jako chudák její máma. Kterou si ten můj sviňa manžel ani nechtěl vzít. Kdybysem neměla dva starší bráchy, kteří by si s ním teda popovídali, tak by si mě nevzal vůbec. Stejně se tvářil, jako by mu měli trhat zuby. Však jsem nebyla ošklivější než Hortensia Ambipour.

Jo, vážně má dvě jména, jedno jsem jí dala já, druhé můj manžel, protože brácha naňho zařval, v té nemocnici, ať rychle něco řekne, jináč, že mu do krku narve celou orchidej. Tak řekl Ambipour.

Ono se vlastně ani nic nestalo, je to jedno, ve skutečnosti na tom ostatní nejsou ani lépe, ani hůř.

A já mu povídám, tak hele, Andore Lakatoši, když už naše holčička vyhrála takovou krásnou svadební cestu, tak my taky splníme svou povinnost a vystavíme dort, drahý jak celá ta svatební cesta. Na Kanáry.

Vyhrála totiž v televizní soutěži, je to docela bystré dítě, jmenovalo se to „Namáhej si hlavu,“ závodili mezi flaškama od kokakoly, teda jako slalom, a nesměla jim přitom spadnout bedna od kokakoly, co měli na hlavě. A v tomhle

závodě vyhrála vyloženě svatební cestu, proto jsme se svatbou museli spěchat. No aspoň, žesit o nenechala přímo udělat. Ty more, kvůli výhře, to je přece rozdíl.

Přímo od večere je sebrali k letu na Kanáry, kočárem, tak si to totiž přáli. Z Törökbálintu. Akorát se rozednilo, vepředu kočár a za ním nějakých šest mercedesů s muzikantama a kuframa jak střela.

A když se pak se svatební cesty vrátili, byli nadorbo černí a celí ve zlatě, dcera mi povídá, prosím, mami, my bysme se do něho akorát pustili a snědli ho, ať nepříjde na zmar, tady máš z nevěstina dortu nejhořejší patro. Přijměte ho na památku našich líbánek! Tu část zrovna, co jsou ty sošky. To vy přece pochopíte, kde je na dortu duše, i když už chcete zavřít krám.

Já se teda musím posadit, od samýho štěstí.

Totíž takový dort není žádněj cukrovej hamburger pro metrákový báby, ale do posledního šroubku prima kvalita. Nó a hořejšek, ten je z toho úplně nejšpičkovější. Dlouhé červené schody vedou k oltáři, ty schodečky jsou prostě k nakousnutí, i se zábradlíčkem, na schodech kokosovej koberec, hele a tam nahoře stojí nevěsta se ženichem, samozřejmě, že ne životní velikost, takoví jak menší trpaslíci, držej se za ruce, před oltářem, nó a taky farář, komplet vystrojený, zrovna jak jim žehná.

A žádný nervy a spěch, jestli udrží plodovou vodu, a ani ženich nesučí ještě ve dveřích kostela, řekni ne, ty blbá krávo, jestli se chceš mít dobře. Kdeže, stojej tam celí zamilovaní, ty more, a všecko je to nejvybranější marcipán, ať nevidím, jestli nemaj všichni tři dohromady pět kilo.

A to je jenom hořejšek, nejmenší patro. A to co je dole pod ním se dá taky komplet jíst, to může potvrdit každý z třisetostů, že nikomu nebylo ani kapánek špatně z krému nebo tak.

Nechali jsme naňho extra udělat velikou točící židli jako k piánu, takovou prdel jste ještě neviděl, co by z ní přečnívala, na ní byl vystavený, a když jsme vstoupili, otočil ho ženichův otec na dálkové ovládání, no to byla krása, celý večer jsem z něho nespustila oči.

A když se ho novomanželé dotkli nožem, aby z něj ukrojili, tak zapípal a zahrál svatební pochod, pak se mu ale pokazil mikrovolkmen nebo co, stál majlant kvůli fotobuňce.

Majlant, pane Drozd!

No hele, šest pater úplně jedlých, co říkám ještě dvě by se daly jíst, jenom zbytek byla dekorace... Myslíte si, že to bylo vidět? No kdepak, žádnéj rozdíl! Nó, povídám manželovi, starý, co je umělé a co je marcipán? No, nevěděl. Jen pil, dvakrát jsme ho museli nechat vyzvracet doktorem. Zamrčel, že prý je všecko umělé, všecko!

No a celý ten kostelní výjev nám dcera darovala. Dejte je pod sklo, řekla, ale trochu jim zvlhčujte vzduch, jinač se totiž rozeschnou. Takže jsem nechala udělat takovou skleněnou kryptičku, zrovna jako mají někteří na hřbitově v Rákospalotě, s větrací stříškou, a ještě jsem se toho cukráře Tremblayho zeptala, co takový marcipán vydrží? Všecko, řekl, s výjimkou molů a myší všecko.

Taky mu nedělá dobře, že jo, když si z něho smlsnu, takže se musím moc moc držet zpátky, ale sem tam se trochu sesune kousíček schodů nebo zábradlí, bohužel, ty more, ale je to tak krásné stát v tom skleněném hrobečku a mlsat a brečet a myslet na mládí, které jde nahoru po schodech a nemá trombózu.

z maďarštiny přeložil Tomáš Vašut

R A D E K V Á C L A V Í K

N Á V R A T Y

Slétli čápi!

**Čas obrací se
Zpátky
Už nemusím
Daleko do paměti**

**Vrátili se
A je to lepší**

**Zas černá voda
Má svůj běh**

**A výška bude
Bez závratí**

ROZHOVOR S JOSIFEM BRODSKÝM

Josif Brodskij žil od roku 1972 ve Spojených státech, kam odešel do exilu ze Sovětského svazu, kde byl již předtím v roce 1964 postaven před soud za příživnictví a odsouzen k pěti letům nucených prací v odlehlé archangelské oblasti v severním Rusku. Již v té době získalo jeho dílo obdiv mnoha spisovatelů a ruských intelektuálů ze sovětských samizdatových básnických kruhů včetně známé ruské básnířky Anny Achmatovové. Považovala Brodského, se kterým se během posledních pěti let svého života přátelila, za nejnadanějšího lyrického básníka své generace. Spolu s ostatními se výrazně angažovala v Brodského případu a po dvaceti měsících docílila jeho propuštění. Brodskij se narodil v Leningradu v roce 1940. V patnácti letech odešel ze školy, přičemž střídal různá dělnická zaměstnání a psal básně. Anglicky se naučil tak, že slovo za slovem překládal anglickou poezii, vybaven pouze jednou brožovanou antologií anglické a americké poezie a anglicko-ruským slovníkem. Jako držitel Nobelovy ceny za literaturu z roku 1987 je jedním z pěti Američanů, kteří získali toto ocenění během posledních třiceti let. Od roku 1986 působil jako profesor nadace Andrew Mellona na Univerzitě Mount Holyoke v Massachusetts, kde vyučoval literaturu. Poté střídavě pobýval na Univerzitě Mount Holyoke a v New Yorku, kde spolupracoval s Newyorskou univerzitou. Byl jmenován poradcem pro poezii Knihovny amerického Kongresu na literární sezónu 1991-1992, jehož úkolem je zahajovat každý říjen sezónu Knihovny amerického Kongresu prezentací a uzavírat ji stejným způsobem v květnu. Poradce pro poezii také předsedá při jiných veřejných literárních programech, doporučuje a radí Knihovně ve věci knižního plánu. Brodskij pronesl svůj zahajovací projev ve středu večer druhého října 1992. Tento rozhovor proběhl mezi Caseyem Duganem a Josifem Brodskim v kanceláři Knihovny Kongresu odpoledne, krátce před zahájením tohoto projevu.

Chtěl bych hovořit o vašich plánech spojených s funkcí poradce pro poezii, kterou zastáváte.

Víte, já opravdu nevím - žádný konkrétní plán vlastně nemám. Rád bych využil tohoto místa jako jakéhosi odrazového můstku pro, no, ne odrazového můstku, ale spíše kazatelny, chcete-li,

nebo amplionu, jak je libo, abych získal materiál o tom, jak v této zemi funguje distribuce poezie v praxi a měl případně možnost ji rozšířit a změnit pravidla hry. Žije tady totiž 250 milionů lidí a běžnému básníkovi vychází jenom něco mezi 2000-10000 výtisky. Takže cílová skupina, na niž se vydavatelé zaměřují, je nepatrně méně než 1/100 procenta populace, což je, myslím, idiotské. Absurdní. Vlastně jak ukáže čas nebo už možná ukázal tragické. Tohle je zjevně založeno na průzkumu trhu, nicméně tak dochází k redukci duševní stravy národa, a to brání spoustě lidem v tom, aby četli poezii. Podle mého by se to mělo a mohlo změnit. Myslím si, že takový poměr je udržován tím, co se distribuuje a vydává. Připomíná to literaturu období středověku a renesance, kdy byla gramotnost výsadou hrstky vyvolených. Dnes takovou výmluvu nemáme. Náklady na výrobu knih jsou nízké. Myslím si, že je tedy možné vydávat poezii v mnohem větším objemu, než se to nyní dělá. Mám na mysli šíří záběru. Co víc byste chtěl vědět?

Takže si myslíte, že poezii čtou dnes pouze jiní básníci?

Ano.

Ale trh tady, podle vás, existuje. Mají tedy Američani vůbec smysl pro poezii?

Ale samozřejmě že mají. Jenom jí zkrátka nejsou vystaveni. Pro průměrného občana této země tu neexistuje nic, co by podnítilo zájem, protože knihkupectví, ta jsou omezena na akademickou půdu. Myslím si, že by bylo prozíravé, řekl bych dokonce rozumné, snažit se je prodávat třeba před továrnami. Nebo v supermarketech a drogeriích. Myslím, že by se antologie americké poezie měla dostat do šuplíku v motelech vedle Bible. Bibli to vadit nebude, nebude nic namítat. Nenamítá nic proti telefonnímu seznamu, který je vedle ní. Tak proč by měla proti umění? Ale především se to musí dělat levně - 2 dolary za kus. Z ekonomického hlediska je to opodstatněné, ale to by bylo na dlouhé povídání.

Chtěl jsem se zeptat - nemusíte odpovídat, jestli nechcete, na období v exilu. Jaké to bylo a co si pamatujete?

Pamatuji si docela hodně. Ne že bych o tom nechtěl mluvit. Myslím si ale, že můj úděl, ať už to nazveme jakkoli, byl daleko snesitelnější než úděl tolika jiných lidí. To, čím jsem prošel, je ve srovnání s nimi jako mateřská školka a nestojí za zmínku. Nehledě k tomu - můj přítel, Derek Walcott, významný básník, aspoň si myslím, že je skvělý, jednou když jsme se bavili v pokoji

s nějakými dalšími lidmi a já jsem použil ve větě něco jako, „když jsem byl ve vězení...“ pronesl : „no jo, už se zase dělá zajímavým.“

Četl jsem o vašem velkém přátelství s ruskou básnířkou Annou Achmatovovou. Co se vám při vzpomínce na ni vybaví?

Její osobitá krása. Byla to neuvěřitelně krásná žena, dokonce i ve stáří. Obrovská a vznešená. Kdykoliv jsme spolu šli, narovnal jsem se, abych netrpěl komplexem méněcennosti. Když jste se na ni podíval, pochopil jste, že v Rusku mohly čas od času vládnout ženy. Byla skutečně majestátní. O poezii jsme si tolik nepovídali, ale tím jak jsme se důvěrně stýkali, což bylo úžasné, jsem získal obrovskou míru jasnozřivosti, laskavosti a mravní síly. Když pomyslíte, čím ona prošla a zamyslíte se nad sebou, říkáte si... jestli ona mohla odpustit, kým jsi ty, že bys nemohl odpustit, co se stalo tobě. Takže to byla jedna z mnoha takových lekcí. Myslím si, že jejím prostřednictvím by se člověk mohl rychleji stát křesťanem, daleko rychleji než čtením Bible.

(V roce 1921 byl první manžel Achmatovové, básník Nikolaj Gumiljov, zastřelen bolševiky jako údajný kontrarevolucionář. V politických čistkách třicátých let byl její syn Lev Gumiljov zatčen a dalších osmnáct let opakovaně vězněn v pracovních táborech. Její třetí muž, kunsthistorik Nikolaj Punin, byl také zatčen a zemřel ve vězení. V roce 1946 byla proti ní vedena ostrá kampaň, která skončila jejím vyloučením ze Svazu spisovatelů a znamenala zákaz činnosti. Poté byla na každém kroku sledována dvěma agenty tajné policie.)

Píšete v současnosti poezii v ruštině, angličtině nebo v obou jazycích?

Poezii píšu většinou v ruštině. Něco v angličtině, ale velmi zřídka. A eseje a prózu. Ačkoliv jsem se nyní rozhodl, že na dva roky přestanu prózu psát.

Jak u vás probíhá tvůrčí proces?

Nevím. Prostě se to přihodí. Mám v hlavě pár slov a ty se rozeznějí, začnou se pohybovat a přeskupovat. A pak je prostě zapíšeš. Ani si toho nejsi vědom. Možná myslíš na člověka, který přechází ulici na zelenou, ne na červenou. Ale myslím si, že pro tento proces neexistuje žádný zvláštní postup nebo systém. Může se to stát ráno, když se probudíte a dáte si kávu a cigaretu. Jdete ke stolu a vidíte, že jste tam od včerejška něco nechal. Tak pokračujete. Nebo to prostě

vyhodíte. Záleží na rušivých vlivech. S rušivými vlivy se, alespoň já, čím dál tím hůře vyrovnávám.

Jak srovnáváte Američany s Rusy? Mám pocit, že ruské slovo pro duši je „bezdušnyj“?

„Duša“ je duše. „Bezdušnyj“ je bezduchý.

Chybí Američanům ve srovnání s Rusy duše?

Myslím si, že ne. Všemohoucí naděluje všem rovným dílem.

To se mi líbí. Jaký je váš pohled na současnou kulturu?

Můj pohled na současnou kulturu. No, to se nemůžete zeptat na něco menšího? Můj pohled na současnou kulturu - opravdu nevím. Já v podstatě žádný názor nemám, nemám žádnou filozofii. Mám jediné nervy. Reaguji na základě nervů. Některé věci mě odpuzují, jiné se mi zdají zvláštní. To je běžná reakce. Celkově si myslím, že se dělá příliš mnoho povyku. Příliš mnoho povyku a příliš mnoho zbytečností. Ale pořád můžete narazit na pozoruhodné věci. Můžete narazit třeba na Sonnyho Rollinse. Znáte Sonnyho Rollinse? Můžete mezi tím vším narazit na dobrého básníka, na dobrého herce nebo tanečníka. Možná dokonce na dobrého malíře. Můžete narazit na dobrého malíře.

Vím, že budete mít dnes večer přednášku o tom, co jsme předtím probírali, o tom, jak rozšířit řady čtenářů poezie. Možná, že byste mohl krátce pohovořit o některých již zmíněných cílech, jako jsou zpřístupnění poezie v továrnách, supermarketech. Jak toho lze dosáhnout?

Snadno. Na levnou výrobu poezie existují různé technologie. Musíte trochu riskovat a vydávat. Bude vám to znít sice šíleně, ale vyložím vám to postupně. Musíte vydat něco kolem 20,30,40 milionů výtisků brožovaných antologií americké poezie po dvou dolarech za kus. Samozřejmě tu vyvstane problém se skladováním. Ale jakmile vyvstane problém se skladováním, budete nuceni k distribuci většího množství. A další věc - 2,5 milionů svazků, z nichž každý je za dva dolary vám přinese více než 10000 výtisků za 20 dolarů. Existuje taky nějaký zákon, který musí být zrušen, myslím, že z roku 1983 nebo tak, to musím zjistit, který nutí vydavatele zničit knihy, které neprodali. Takový zákon by prostě měl být zrušen. Musím o tom zjistit víc, přesně to nevím. Zkrátka to dáte do distribuce a jestli se určité procento z těchto knih zničí, prachem, plísňí, shnije nebo se rozloží na smetišti, vždycky se najde

nějaké dítě, které si tu knihu z té hromady vytáhne. A myslím, že právě toto dítě bychom měli brát v potaz.

Kdo si myslíte, že by to měl dělat - soukromí vydavatelé nebo by se to mělo subvencovat pomocí grantů a dotací?

Myslím, že by to měli dělat soukromí vydavatelé, ale s podporou státu. Jednotlivé státy by se o to měly pokusit. Nemyslím si, že by se to mělo dělat na federální bázi, ale na bázi jednotlivých států by se to dělat mohlo. Myslím, že by to bylo skvělé. Mým cílem je, a to je poslední věc na toto téma, o které se zmíním, mým cílem je obrátit tento národ na osvícenou demokracii. Možná se mi to nepodaří, ale aspoň se pokusím. Jeden rok mohu zabít tím, že to zkusím. Uvidím, jak to dopadne.

Přeložila Dagmar Hrabalová, upravil a zkrátil –jih-

VLADIMIR LITVINOV

OPĚT ZIMA

Jestli se oteplí – tak jenom ke sněhu,
syrému nebi a měkkému větru,
měkkému sněhu a pohodlenému životu –
to dětem pro radost.

Jestli nám jednou napadne hodně sněhu,
s dětmi budem domky stavět:
teplé domečky z měkkého sněhu –
abychom utišili zvedající se vítr.

SNÍH

Stmívá se.

Všechno zasypává sních:
ve dvoře stopy od sáněk, stopy
od dětských bot. Smích,
stopu průzračného světa,
na zemi též přikryje sních.

A všechno kolem je v bílém,
prašném a chladném,
lehkém sněhu
a tomu se říká – zima.

z ruštiny přeložil -pak-, taktéž báseň na str. 31

ALOIS VICENÍK

DOMÁCÍ ZABIJAČKA ZA MÝCH DĚTSKÝCH LET.

(Psáno bojkovským nářečím z dětských let.)

Kdy se zabíjelo, záleželo na mnohých okolnostech: byla-li pořádná zima, ať už to bylo před Vánocemi či po nich, žralo-li „prasa“ a bylo-li čím ho krmiti.

Zabíjačka prasete byla naším dětským svátkem. Na tú jsme sa velice těšili a počítali jsme, kdy budeme my a kdy budou u strýčků zabíjat. Moseli jsme dycky jít do školy, tatínek - Josef Viceník, nar. 1839 + 1908 - byli na to přísní, kromě nemoci, nesměli jsme vynechat školu, ale při domácí zabijačce, to už tatínek „přimůřili“ oko a mohli jsme ostati doma.

Jakmile naši dědáček Petr - nar. 1816 ; + 1906 - otec to tatínkův, začali za zimního večera v jizbě dělati „špajdle“, už jsme poznali, že sa zabijačka blíží. Přiškočili jsme k dědáčkovi, každý z jedné strany. Jeden z nás podával dědáčkovi třísky z měkkého dřeva, ze kterých dělali „špajdle“ a druhý už hotové špajdle odbíral a ukládal na hromádku. Hotové špajdle dali dědáček sušiti do mezírky za kamna.

Maminka Františka - nar. 1847; + 1921 - která chodila mlet do mlýna, už zase chystaly větší zásyp pěkného jačmeňa na krúpy do jelit. Aby byli jelita hladší, přikúpilo sa ve kvelbě pohaňčené kaše, kterou jsme my děti moseli obrat z černých zrneček a ze šupek.

Den před zabíjačku sa už vařily krúpy, aby dobře rozpráhly, tlúklo sa v železném „moždíři“ koření: pepř, marjanka na marjankové plevy a vonné, krájala a smažila sa cibula a lúpala sa česnek, škrábala sa mrkva a petrželí.

Hospodyně mosela si to všecko přichystat deň před tím, protože v zabijačku měla plné ruce práce a k tomu mosela obslúžit a pohostit strýčky s tetičkama a dětma, kteří přišli k nám hned ráno na zabijačku.

My děti jsme sa těšili na bratrance a sestřeniče, ale babůlka Justína - nar. 1819 ; + 1898 - matka to tatínkova, sa hrozily našeho křiku, když sa sa sejdem všeci do hromady. „Kanalije, enom mně křičte“ - tak nám hrozily - „popakujete (pújdete) na pec!“ A my přeca sme sa chtěli dívat, jak budú prasa zapichovat. Jak ho budú pařit a „škoblú“ oškrabovat štětiny, jak ho budú věšat - a zbytečně sme zavazali, což jsme tehdy svým dětským rozumem nechápali.

Zabíjati prasa, chodili si navzájem strýčkové;

byli to bratři či švagři našich rodičů. Jeden ze strýčků, který měl „trefnú“ ruku, „zapichoval“, zabodal prasa a ostatní přidržovali, aby neuteklo.

Tetičky zase držely misu na krév a odlévaly ju do hliněných hrnců, do látek. Krév sa mosela míšat vařejkú, aby nezkusovatěla. „Míšaj do osmičky, né dokola,“ poučovali strýček řezník míchající tetičku, „nebo sa ti srazi!“

V kuchyňi už sa zase maminka staraly, aby voda v kotle na ohništi vřela. Pod kotlem v ohni sa vyhřívaly kamené vařáky, které vyhřaté sa hodily do vody do trokú, když za třeskuté zimy voda chládlá. Když voda vřela, přišli dva ze strýčků a prostrčili přes uši kotla pevnú tyčku a nesli vřelú vodu na opaření prasata, které zabité leželo v trokách. Před pařením prasata oškubali tatínek štětiny ze hřbetu, posypaného dřive popelem. Když bylo prasa opařené, seškrabovali z něho „škoblú“ štětiny. Z přebraných štětín, udělala nám místní cikanka, stará Eva Murkova, dobrú štětku na líčení.

Moje sestra, Aloisia Glivická - nar. 1869; + 1946 - vzpomínala ze svých dětských let, jak u nás dělala stará cikanka Eva štětku a vypravovala si s našú babukú o svých dcerách. Dcera Nanka, ta je pěkná a šikovná, tak sa chlubila stará Eva, proto si ju vzal cikán Francek a má ju rád. Babulka prohodili: já mám také dceru Anču, vdanú v Pitíni. „Prosím ich pěkně panimáminko,“ vpadla do řeči stará Eva, „Ale moja dcera je křtěna Nanka, ne Anča!“

Oškrábané prasa pověsili strýčci za zadní nohy na „krmholce“ a připevnili na trámě pod kolňú. Rozřezali prasa a vybrali z něho vnitřnosti. Ponáhli sa tak, aby uřezaná hlava s podbradkem přišla co nejspíš do kotla, aby sa mohl v deset hod. dopoledňa „roznášat podbradek“.

„Roznášat podbradek“ bylo úkolem nás školních dětí, proto jsme ostaly doma. Maminka rozdělovaly na talěrky, co sa má roznášat. Na talěrky daly: šmidu (kúsek) podbradka, k tomu hromádečka postrúhaného křenu, kúsek ucha, kúsek játer a na hromádku smažené krve; druhým talěrkiem to přikryli, aby vše nevychládlo. Kromě toho dali do hrnečka zabijačkové šnáčky. Svázaly vše do uzlíka (bílého šátku) a přikazovaly: „Ponáhli sa, ať to nevychládne!“ Od cesty jsme dostali desetník, dnešních dvacet halěrů. Dostali-li jsme nějaké panenkové nebo kožušenné jablíčko, bylo nám to milejší, než desetník.

Tatínek zase volali strýčky řezníky: „Pojďte na podbradek“ a častovali je slivovicú. U jídla podbradku, třebaže to byl už aj oběd, sa dlúho nezdržovali; mosali sa ponáhlat, aby včas byli hotoví s pracú. Proto si práci rozdělili: jeden z nich rozbíral střeva, druhý je obracal, opět jiný obrátil vrchní desku sto-

lu a sekal na ní sekavkama uvařené vnitřnosti a maso z hlavy, které mělo přijít do jitrnic a zase jiný „rozšalával“ prasa; dědáček, ti oškrabovali „hyšky“ (nožky).

Prání střev měly na starosti dvě k tomu ustanovené ženské a trvalo nejméně hodinu. Mosely sa dobře ponáhlát a spravedlivě je přelévat vodú a přemačkávat ve vodě a sněhu tak dlouho, až už nesmrděly. Střeva byly opravené tehdy, když střevo napnul na ukazováček, mnul je palcem a ono vrzalo. Zapařily-li sa střeva horkú vodú, nebyly k vyprání. Voda při prání střev mosela býti totiž vlažná a ne horká. Oprané střeva donesly sa k strýčkům řezníkům, aby zjistily, že už nesmrdíja.

Vyprané střeva jeden ze strýčků rozdělával, které budou na jelita, které na jitrnice a na jednom konci je špajdloval a už chystal „prejt“ pro obojí. Střeva jak jitrnic, tak i jelit, když už vše si připravili a vychutnali, sa nabíjela rožkem.

Maminka hospodyně sa už hlásila z kuchyně: „V kotle mně už voda vře, já už mohu ovařovat!“ Ten deň hospodyňi veliká túra! Jak měla jitrnice a jelita ovařené, první si z nich uložila do pekáčku pro hosty k večeři. Jiné zase ukládala na talíře pro posílání. „Pečenky“ jsme opět roznášeli my děti a to: kúsek pásku (oddělená svíčková od kotlet), jedna nebo dvě jitrnice, rovně tolik jelit, pro kmucháčka sa dala tlustá jitrnica, zvaná „odřitnica“ a do hrnka polévka „ovarovice“. I chudobní si přicházeli s hrnkem na polévku a maminka jim do polevky také něco přidala.

Při roznášení „pečenek“ jsme vyřizovali: „Zkázali vás naši pěkně pozdravovat, posílajú vám pečeny a máte k nám večer všeci přijít“: strýček, tetička aj s dětma - a byli-li na živu - a aj dědáček s babulkú. Za cestu jsme dostali dvacetník, dnešních 40 haléřů.

Ne nadarmo radila jedna bojkovská tetička svým dospělým dětom: „Hleďte si zabit každý rok prasátko koliké toliké, i když ho večer celé zjíte, enom nech sa rodina v lásce sejde.“

Posílání pečenek bylo vlastně enom „poščání“. Kolik sa „poščalo“, tolik sa splácalo, když obdarovaný zabíjál.

Když už bylo se zabíjačků prasate všecko uspořádané, ženské se daly do čištění jizby a umývání nádob, tatínek poděloval strýčky štamprlú slivovice a chystali stoly pro večeři. Strýčci řezníci šli dom pokludit dobytek a nastrojít sa pro večer.

Maminka měli pilno v kuchyňi, aby měly včas hotovou večeři. Na večer sa sešla pozvaná a nastrojená rodina i s dětma a pozasedali za přípravný stůl. Děti měly svůj stůl a my domácí děti jsme seděly s něma.

Před večeří sa napřed přítomní hlasitě pomodlili: „Otčenáš a Zdrávas“ s připojením: „Pane Bože rač požehnati tyto dary, které každoročně z Tvé milosti požíváme. Amen.“

Co bylo na jídelním lístku zabijačkové večeře? První byla polevka ze skříptoviny a po ní byla pohančená kaša, někdy aj zavařená, malé lokše. Po polevce přišla skříptovina a k ní byla máčka buď křenová, nebo černá zabijačková. Potom byo pečené maso z bečkovým zelím, dále jitrnice a jelita s vařenýma suchýma trnkama nebo s červenú řepú. Při jelitoch a jitrnicách přítomní ochutnávali a upozorňovali strýčky řezníky, kterého koření dali moc „lebo“ málo. Nakonec byly koblihy nebo „boží milosti“ s čajem, smažené na sádle od lonské zabijačky.

Pro mužské nescházela štamprle domácí slivovice, pro ženské zase sladká, ba i pro pivo se poslalo.

Při zabijačkové večeři bylo hodně veselé řeči, kořeněné „šprýmy“. Přítomní „dožírali“ (dobírali si) strýčky řezníky, zda-li jim neuteklo zapíchnuté prasa aj s nožem anebo z trokú, než sa vrátili s vřelú vodú z kuchyně.

Z dětských let vzpomínám na strýčka Antonína Soju -nar. 1841 + 1905 - který při večeři pro obveselení vypravoval proto: Přiženil sa do Bojkovic muž cizí obce a když dostávali zabijačku a byli zvaní k večeři, pochvaloval si: „toto je mně pěkný zvyk!“ Když ale sám zabíjal a žena ho upozorňovala, že mosíja také posílat a oplácet, tu sa „zaškaredil“ (zamračil) a pravil: „Po takovém zvyku nic není, to rozdáme celé prasa...“

Jak musela býti šikovná naše stařenka, matka maminčina, Frant. Rusňáková - nar. 1819; + 1878 - šikovná, - tak povzdechla má sestra Aloisia - a opatrná při chystání zabijačkové večeře, aby se jí jídlo na ohništi nezakúřilo a popela nepřišlo do jídla! Naše babulky - stařenky neznaly ještě šporáku a všecko mosely ukuchtit na ohništi. Jaká to byla obtížná práca, o tom nemají nynější hospodyně ani ponětí! - Maso a jelita s jitrnicama se ovšem upeklo v kamnové trúbě, nebo v peci.

Sádlo sa „škvračilo“ až druhý den po zabijačce jednak pro moc práce, jednak z opatrnosti a bezpečnosti, aby sa od horka nechytily saze v komíně, když už sa toho dne moc „kladlo“ (topilo).

Rukopisná vzpomínka na zabijačku v obci Bojkovice (okres Uherský Brod) od Aloise Viceníka, kněze v.v., vznikla někdy koncem čtyřicátých let 20. století. Jazyk původního rukopisu byl zachován.

Michal Jareš

...PRAVĚ JSEM SE ZAMILOVAL, ALE
JAK JSEM ZJIŠTIL, BYLO TO ZRCADLO...
JMENUJI SE UMBERTO E. A MOŽNĀ
MĚ ZNÁTE JAKO AUTORA KNIHY

„CELISTVOST
SEMANTICKÉHO
KONTEXTU.“

... RÁD BYCH VĀM
DNES NĚCO
ŘEKL O EPOSU
O GILGAMÉŠOVI,
ALE MOC TOHO
NEBUDE...

... NE, ŽE BÝCH TENTO ŠKVEST NEZNAL,
ALE JE TO NATOLIK ZAMOTANĀ
HISTORKA, ŽE SE MI ŠPATNĚ
VYSVĚTLUJE - TAKŽĚ OPRAVDU JEN
KRÁTCE VĀM ŘEKNU, CO TO

VLASTNĚ TEN
SLAVNÝ EPOS
JE - BUDU
TROCHU
IMPROVIZOVAT,
JSEM MALIČKO
NEJISTÝ...

... PŮVODNĚ SE TENTO EPOS NAZÝVĀ "ŠĀ
NAGBA IMURU", STAROBABYLŔNSKĀ VERZE
UŽÍVĀ PRO JEHO JMEĀO ZKRATKU
GĪŠ, V CHURRITSKÝCH FRAGMENTECH

JE TO JAKO
GILGAMIŠ.
JDE V TOM
O TO, ŽE TEN
CHLAPĚK CHCE
ZÍŠKAT
NESMRTELNOST...

.. TĚDY NE HNED NA ZAČÁTKU,
 TO SE NEJDŘÍV POTKÁ S
 ENKIDUEM A ZABÍJÍ OBRA
 CHUVAVU, ALE ENKIDU SE
 TAM NĚJAK
 ZAMOTA A
 UMŘE...
 NO A PAK
 IŠTAR...
 A ŠENKÝŘKA
 SIDURI...

... NESMÍME ZAPOMENOUT ANI
 NA UTA-NAPIŠTIMA! ... ŘEKNU VAM,
 HOVADO ABY SE V TOM
 VYZNALO ... ALE VY MI
 URČITĚ
 ROZUMÍTE...

... UŽ MŮŽU TY VĚCI POLOŽIT? JE TO
 DĚSNĚ TĚŽKÝ A SMRDÍ TO...!
 ... PANE E. JSTE JEJĚ V ZÁBĚRU...
 ... ŠAKRA...

POHRAČOVÁNÍ
 PŘÍJÍTE

© Michal Jareš

RITUÁLY SPOJENÉ SE SMRTÍ

JEJICH KOŘENY A REZIDUA

(3. část)

Ivo Štefan

Zmiňme se alespoň okrajově o dalších aspektech pobytu mrtvého v domě. Po celou dobu se nesmělo prát ani vařit. Oheň se nechal vyhasnout, neboť by se jeho mocná očistná síla mohla přítomností nebožtíka poskvřnit. Až po pohřbu přinesli do nově vymazané pece oheň od sousedů. Tabu byla práce na poli – nehýbat se zemí, aby se tím nehýbalo s mrtvým. Mrtvý je asociován se zemí daleko dříve, než se v ní ocitá.

Významná skupina rituálních úkonů souvisela s vynášením mrtvého s domu. Přejížděcí rituál vstupuje do prostorových vztahů. Omezme se na základní momenty: Ještě před aktem samotným přistupovaly ženy s vážnou tváří a vylévaly vodu pod máry, na nichž mrtvý spočíval. Při vynášení se dbalo na to, aby máry byly nesené maximálně na úrovni kolen. Jinak by to prý bylo pro obyvatele domu nebezpečné.

Doloženo je také vynášení oknem, či točení s márami kolem vlasní osy. Mrtvý měl být prostě dezorientován a tím pádem neschopen se vrátit zpět do domu. Kontinuitu od raného středověku má i zvyk rozdvajování nebo otáčení vozu, na kterém přepravují nebožtíka.

Sám pohřební průvod měl v některých krajích silně sociálně – konsolidační charakter: Vůz táhl průvod zvířat, z nichž každé patřilo jednomu hospodáři, který je tiše vedl. Tzv. odpros (odbierka, kázeň) měl ještě před inhumací harmonizovat vztahy mezi mrtvým a komunitou (za chvíli si povíme, že jakákoliv vázanost – ať už pozitivní či negativní – je jedním z klíčových motivů revenance). Při odprosu kněz nebo někdo z příbuzných děkoval zúčastněným za lásku a prosil o odpuštění křivd, které mrtvý zaživa spáchal.

Pozoruhodnou kapitolou pohřebních akcí je ukládání milodarů do hrobu. Jak již bylo řečeno, jsou tyto praktiky, vzhledem ke křesťanské koncepci zásvětlí, dosti divergentní. Nejčastějšími milodary byly pálenka, tabák a lulka pro muže a šicí souprava pro ženy (případná emancipace by se tedy dotkla i záhrobí). Byly to tedy předměty, které k zemřelým nerozlučně patřily. Zvláštní je ovšem ukládání potravy do hrobu. Pecem chleba, aby mrtvý neměl hlad, náhradní

oděvní součástky, gravidní ženy dostávaly běžně výbavu pro dítě. Znovu se tedy přesvědčujeme o tom, že život po smrti trvá dál a hrob se v tomto kontextu stává domem živého. Do rakve vkládají pozůstalí květiny, mající silně apotropáiní náboj – mají mrtvého chránit před démony na jeho cestě. Naprosto běžné bylo a je vkládání drobných devocionálií, jako růženců (kterými se ovšem mrtvým také svazovaly ruce), modlitebních knížek, medailónků apod. Obzvláště mnohoznačným milodarem byly mince, jejichž přítomnost zjišťujeme v hrobech již u Germánů. V prostředí novověké vesnice byly interpretovány různě. Za prvé jako podíl na majetku, ale také jako mince za převoz do světa mrtvých, anebo pokřesťanství – aby měl mrtvý peníz pro svatého Petra. Obolos mrtvých známe nejlépe z antiky, kde byl určen pro převozníka Chárona. Zdá se ovšem, že jde o cosi, čemu etnologie někdy říká pankulturní konstanta a vkládání měnových jednotek do hrobu v podobě mušliček kauri, zná např. i většina tichomořských etnik.

Po církvním obřadu následoval pláč nad mrtvým. Naříkali toliko ženy a děti a to: v domě nad mrtvým, při vynášení, nad otevřeným hrobem a na dušičky. Bylo to něco mezi naříkáním a zpěvem na jeden velmi jednoduchý hudební motiv doprovázený grimasami pláče. Obřadní pláč byl silně zkonvencionalizovanou záležitostí a považoval se za umění. Jsou zaznamenány případy, kdy se žena den před pohřbem zavřela a cvičila pláč, aby neplakala „pro lidskú haňbu“.

Po pohřbu se duše naposledy vrací domů, kde má připravenou pálenku, chléb, vodu, ručník a rozestlanou postel, aby se mohla naposledy před cestou posílit a vyspat. Na severním Slovensku se duše v domě zdržovala ještě 40 dní. Úklid jizby byl tedy možný až po tomto termínu. Zde také nechávali jeden kout v jizbě nevybílěný, aby se prý duše mrtvého nevracela.

Poněkud jiný scénář měl pohřeb mladých dosud volných lidí. Mezi obřadními komponenty se často objevují vysloveně svatební symboly (koláč, svatební šaty, apod.), toto téma by si ovšem (stejně jako ostatní) vyžadovalo zvláštní práci.

Podíváme-li se na celou tříšť praktik, zvyků a rituálů en generale, musíme konstatovat, že představy o životě post mortem se na jednom místě ve stejném čase jeví dosti nehomogenně. Jaká tedy byla koncepce zásvěetí na moravské vesnici 18. století, pomineme-li engobu křesťanství? (tím ovšem nechci říci, že by snad ne-

byli křesťany). Mrtvý přebývá po smrti v hrobě, je zde ale přítomen prvek záhrobní cesty, což se jeví dosti disproporčně. Faktem ovšem zůstává, že venkovský člověk takovou disproporci rozhodně nevnímal (viz aditivní zacházení z tradicí). Zdá se mi velmi pravděpodobné, že k synkresi několika myšlenkových systémů došlo již před christianizací našich oblastí. Jako příklad uveďme skřítka hospodářčeka jako reziduum kultu předků.

Posledním, pro současného člověka spíše hororovým tématem z filmu, než událostí běžného života, je revenantismus. Na toto atraktivní téma byla napsána řada studií. Z hlediska etnologie zůstává nejuplněnější syntézou práce Františka Wollmana, publikovaná již ve 20. letech. Obecně můžeme revenantismus klasifikovat na: 1) obligátní- návrat mrtvého do domu večer po pohřbu (viz výše), 2) revenantismus s individuální motivací, který má řadu specifických důvodů. Jmenujme alespoň ty nejčastější: nespokojenost s hrobovou výbavou, intenzivní vzpomínání pozůstalých na mrtvého (popř. obráceně). To znamená, že pohřební rituály nesplnily svou základní odlučovací funkci. Dalším důvodem, který nezřídka stojí u vzniku folklórní narace jsou nesplněné závazky mrtvého vůči živým, nebo živých vůči mrtvému (schovaný poklad, který musí zemřelý hlídat, neodčiněná křivda atd.). V tomto případě snad můžeme říci, že pohřeb nesplnil svou sociálně harmonizační funkci. Charakteristickou skupinou těch, kteří se měli tendenci vracet, jsou lidé stojící na okraji společnosti – tělesně a mentálně postižení. Archeologické výzkumy na pohřebištích z raného středověku zjišťují právě u takovýchto jedinců zvýšený výskyt protivampyrických zásahů. Poslední se ocitají v tomto generalizujícím výčtu ti, zahynuvší nepřizobenou, či předčasnou smrtí – tzn. nepokřtěné děti, sebevrazi, zavraždění, popravení apod.

Claude Locoteaux se ve své vynikající knize „Přízraky a strašidla středověku“ domnívá, že právě tento komplex představ dal vzniknout strašidlům, tedy původně reálným jedincům vázaným po smrti na tento svět.

Protivampyrické akce nebyly nic neobvyklého a poslední byla zachycena v 70. letech našeho století na východním Slovensku. Protivampyrické praktiky máme doloženy od raného středověku jak archeologickými, tak písemnými prameny. Opět bychom je mohli klasifikovat do

několika úrovní: 1) praktiky preventivní (již zmíněná manipulace s márami, sypání máku, obilí do hrobu, které mrtvý musí nejprve spočítat, vrážení trnů do pat mrtvého, svázování rukou růžencem atd.) 2) praktiky spojené s exhumací mrtvoly v situaci, kdy první skupina selhala (propichování srdce osikovým, či dubovým kulem, odtínání hlavy rýčem, svázování mrtvého, ukrocování hlavy...) 3) kremace, která prakticky ve všech případech revenanci ukončuje. Strach z mrtvých dostupuje svého vrcholu ve značně excitovaném 17. stol, kdy se protivampyricé zásahy stávají dokonce častou náplní soudních protokolů.

K čemu to všechno? Současný, plně seku-
larizovaný člověk, zbavený všeho tmářství
a předsudků, téma skutečné smrti (na rozdíl od
našich předků) tabuizuje. A jeho strach z ní ros-
te přímo úměrně k výkonnosti kremačních pecí.

Místo závěru:

*„A jazyky se nerozvázaly a z ramen nespada-
la tíha, dokud jsme ho neuložili do země.
A třebaže nikdy nevládl, nýbrž tvrdě doléhal
a vrýval svou stopu, ve chvíli, kdy jsme ho
spouštěli, připadal nám tak plný významů, že
se nám zdálo, jakobychom ani nepohřbívali mrt-
volu, ale ukládali sklizeň do stodoly. Byl na těch
provazech těžký jako první dlaždice chrámu.
A my ho nepohřbívali, ale zabudovali do země,
konečně proměněného v to, čím je: v základ.“*

(Antoine de Saint-Exupéry, Citadela)

Doporučená literatura:

*Eliade, M.: Mýtus o věčném návratu, Pra-
ha 1993; Levi-Strauss, C.: Myšlení přírodních ná-
rodů, Praha 1996; Van Gennep, A.: Přejíždě
rituály, systematické studium rituálů, Praha
1996; Frolec, V.: Prostá krása, Deset kapitol
o lidové kultuře v Čechách a na Moravě, Praha
1984; Zíbrt, Č.: Seznam pověr a zvyklostí po-
hanských z VIII. věku, Praha 1995; Locoteaux,
C.: Přízraky a strašidla středověku, Praha 1997;
Wollman, F.: Vampyrické pověry z oblasti stře-
doevropské (I - VI). Národopisný Věstník Česko-
slovenský, roč. IV - VIII, 1921 - 1925; Kultové
a sociálně aspekty pohrebného ritu od nejstar-
ších čias po súčasnosť, Bratislava 1993. (sbor-
ník příspěvků); různé čísla časopisu *Český lid**

Z D E N Ě K S M O L K A

N á m o ř n í k

Ani do nevěstinců, ani do krčem
nevede cesta mléčným sklem.

Kolem paláců, které zešedly,
kolem domů a vozů se senem,
potom usnout na břehu veselý.
Proud potáčí se do umření.

Ani do nevěstinců, ani do krčem
nevede cesta mléčným sklem.

Sestupuje hvězda. Čert ji vem! –
Jenom pokochej se jejím zábleskem,

když už do nevěstinců, ani do krčem
nevede cesta mléčným sklem.

Rozviř netečnou hladinu! Pochodeň
do ní vhod! Připluje loď –

ztrouchnivělá, přece nová,
jako hvězda Davidova.

O b z o r

Na poušti hory. V horách jezero.
Bezvětrí. Zakřivená hladina.
Kytara. – Tančím bolero,
struna se na kůl napíná.

Svlékám si šaty. Boty nevydám.
Odnosou mě pryč. Kam?
Při chůzi v rytmu karavan
slova polykám.

Žádný poutník mě nespátřil.
Nejsem sám!
Na hladinách uschl kavyl.

S e v e r á k

Naříkej, když chceš. Já nemám důvod
přemýšlet nad tím, co bys měl nést;
nutnost je souhra, jen jedna z náhod,
tak jako kaluž kolébka hvězd.

Já to vím líp; ty rozprostřeš pohled,
jiskření vneseš v přízračnou tmu,
přijdeš si, kdy chceš, odejdeš schvácen,
postěžovav si ztichlému snu:

nezajímá tě, co hoře chybí.
Rozbrečel bych se nad světem, kdyby
byl jsem si jist, že obloha lká

po ránu slavík zpívá a zima
nastává, doba nastává jiná?
Světlou nocí se odebeř spat.

J A K U B C H R O B Á K

* * *

Když mluvíš ze spaní,
alespoň je to ke mně:
o tom, co před chvílí
jsme (dohromady) žili.

A venku zatím rozhání
mocnými slovy země
léto. Otavu zkosili,
už (proti zimě) pili.

Čas jakoby se propojil
a před očima stojí
(poodešli jsme Té).

Sami, leč dřevo v pokoji
hrklo ve známém spoji
(blíž k Zubaté).

MICHAL JAREŠ Z „RUSKÉHO ROMÁNU“

Poznámka: „Ruský román“ je stále dílo ve zrodu. Pojednává o návštěva doktora Zhora u hraběte von Ruta někde v Rusku. Zhor zkoumá pocení u člověka, von Rut je unavený hýřil. Ukázka je ze třetí kapitoly.

DENÍK, KTERÝ si začal vést doktor Zhor hned ten den, protože mu bylo dáno objevit něco zajímavostí, jež se sice netýkaly přímo jeho výzkumu, ale zdály se být stejně důležité, byl vlastně sešit, který našel v knihovně von Ruta. Chvilí přemýšlel, jestli to má hraběti říct, že našel nezajímavý sešit za hromádkou knih psaných v azbuce, ale pak si řekl, že než by přijel hrabě, mohl by lecos ze svého nálezu zapomenout. Přeskočil tedy prvních pár stránek popsaných beztak nečitelným písmem a jal se psát:

„Mou jistě důležitou funkcí ve společnosti, v níž jsem se ocitl, je zaznamenat události, a to takovým způsobem, aby je pozdější generace mých následovníků (nebál bych se možná hovořit o škole), měla z čeho vycházet. Proto jsem se dnes rozhodl nelekovat a využít chvíle, kdy se můj nejdražší přítel, hrabě von Rut, vzdálil s úmysly vyřídit a hlavně připravit můj vstup do společnosti zde, v této gubernii. Musím si pochválit, s jakou úctou se ke mně tento šlechtný a drahý muž chová a jakou péči do mé osoby dává. On i jeho komoří Karel – snad by měl ten chlapec více pít minerální prameny, vypadá nezdravě a jeho psýcha se mi zdá trochu nakloněná; jest však možné, že služba u hraběte mu nedává ani pomyslení na to, aby se staral o sebe – tedy oni oba jsou k mé osobě velmi ušlechtilí. Místo nich zde potkávám jen jednoho muže, který se stará – prý, nikdy jsem to neviděl – o chod domu a okolí, a jednu dívku, která zde slouží. O kuchařce nemluví, ta je příliš vzdálená mým esteticky vytříbeným poznatkům o člověku. Jsou to všechno praví Rusové, pijí ruský čaj a někdy chrápou na seně ještě po svítání, jak jsem se několikrát přesvědčil náhodnou kontrolou. Nemýjí se, ale to nevidím jako chybu, spíše jako dobro mně seslané samotným Bohem. Jsem nadšený ze svých pokusů s potem, neboť výsledky se již dostavují. A právě kvůli výsledkům jsem také nucen napsat několik řádků: můj

volně pobíhající krávu. Chůze člověka napovídala o tom, že ten nebožák neměl zrovna na růžích ustláno - trochu se motal a vratce hledal oporu. Povětšinou marně. Mohlo to být i humorné, ale doktor nebyl příliš naladěn k zemitým šprýmům od doby své nešťastné první lásky, která poté, co ji šlechetně pozval do lesa, vzala za své i s... ale to je vlastně úplně jiný příběh, který by se zde odehrával a Zhor ho rychle zaplašil. Zamyšleně si hladil jizvu z té doby a vzpomínka na pachuč mokrého listí mu způsobovala v mysli víc, než jeho obličej vůbec dokázal zobrazit. Div že se nezhroutil.

Polekaná služka, která vcházela právě do pokoje, s křikem a smíchem utekla všem do vsi říct tu novinu, že cizí pán má vzadu velice, opravdu velice moc špinavé kalhoty.

WIN BALLOVÁ

DOPIS SYLVII PLATHOVÉ

Drahá Sylvie,
ocitla jsem se pod skleněným zvonem,
bojím se, že propadnu panice
lidé tam venku,
mají nezvyklé proporce těla,
z útržků jejich slov
zmizel veškerý smysl,
při pohledu dovnitř
spatřuji nekonečnou poušť
co počít...

Ach, Sylvie,
prchla jsi mezi hvězdy
na temné nebe,
smutně zní ozvěna tvého jména,
cáry mlhy
hnětou tvou bolest syčící nad propastí,
osvětlena lucernami panoptika
sleduješ,
jak nezadržitelně
sjíždí do pekel...

(1960, žije ve Valašském Meziříčí)*

JURIJ TARNAVSKIJ

Básnik, spisovatel, dramaturg, spoluzakladatel Newyorské skupiny, člen skupiny americké avantgardy Fiction Colective, autor 19 sbírek poezie, 3 románů a 7 divadelních her, píše ukrajinsky a anglicky, žije v USA, stát New York.

Hořký život

(c'est la vie)

V jednom koutku

jedí platýze

se suchárky,

ve druhém

pijí

nazelenalé

bílé víno,

na strmém schodišti

spirálovitě stoupajícím ke stropu

jebou

zrzavou letušku.

18. 7. 1986

B a r e t

Vypiv

tři čtvrtě lahve

bordó,

jako bych si

červený baret

nasadil na hlavu.

11. 1. 1991

a n t i q u e m o d e r n e

Bílé víno

jako zlámaný

mramorový antický

sloup

v číši.

18. 7. 1986

Ze sbírky Dorosli virši (Dospělé verše), In: „Jich nemaje“, poezie 1970-1999, nakladatelství Rodovid, Kyjev 1999. Z ukrajinštiny přeložil René Kočík.

SRDCE NA DLANI

Próza německého spisovatele **Petera Härtlinga** *Srdeční stěna*, nesoucí podtitul „Můj román“, naznačuje, že půjde o záležitost výrazně introspektivní. Hrdinou i vypravěčem je stárnoucí spisovatel, který během čekání na operaci srdce vzpomíná na dobu svého mládí a snaží se bilancovat. Kniha obsahuje životní zkušenosti samotného Härtlinga, který prožil dětství v Olomouci (tento úsek svého života zpracoval v románu *Opožděná láska*, který vyšel česky už v roce 1987 a který lze doporučit všem zájemcům o minulost tohoto města), pak absolvoval poválečný odsun Němců – v této souvislosti se dočteme mimo jiné i o tom, s jakou nenávistí přijímali starousedlíci z vlastního Německa proud „Volksdeutsche“, válečných uprchlíků z východní Evropy.

Těžištěm knihy jsou zážitky z padesátých let, kdy autobiografický protagonista knihy pracoval jako novinářský elév. Působivě líčí atmosféru poválečného Německa, jehož problémy nám mohou připadat v mnohém blízké (neboť jde o fenomény, které provázejí všechny přelomové historické události): traumata z prohrané války, trapná, spíše formální denacifikace, tisíce rozvrácených osudů... Mladý hrdina citlivě vnímá pocity viny, které zmítají všemi okolo něj a které se každý (aby vůbec mohl dál normálně existovat) snaží přehlušit po svém: alkoholem, nevěrami, nostalgickým vzpomínáním na zidealizované časy Třetí říše či třeba žvanivým komediantstvím, jako je tomu v případě podivína Kurrieho, jehož sebeironický a drásavý bilancující monolog patří k nejsilnějším místům knihy. Härtlingova kniha ukazuje, že jedním z prostředků, jak zapomenout na hrůzy války, které německý národ rozpoutal, mohla být také stoprocentní koncentrace na práci a obchod, což vedlo k poválečnému „hospodářskému zázraku“ v tehdejší NSR.

Historické reminiscence se prolínají s aktuální reflexí – kniha vznikla na přelomu osmdesátých a devadesátých let a Härtling v ní komentuje také znovusjednocení Německa, k němuž zaujímá na rozdíl od většiny (tehdy) svých krajanů dost skeptický pohled. Zmiňuje se také o své angažovanosti v ekologickém a protiválečném hnutí, netají se kritikou konzumního stylu života ve své vlasti a neváhá klást znepokojujivé otázky: „Nedokážete si představit, že se možná už začátkem příštího tisíciletí srotí lidé, kterým užírá

život Krupp a rakovina a jejichž děti se rodí zmražené, že se ti lidé položí na silnici, aby zastavili provoz?" Jeho deziluzivní protiměšťácké postoje připomínají dílo Wolfganga Borcherta a tomuto pozapomenutému geniálnímu dramatikovi, jenž provokoval současníky svými pesimistickými názory na západoněmeckou společnost, také autor ve své knize vzdává upřímný hold.

Härtling využívá mnohé prostředky experimentální prózy, jako je prolínání časových rovin, střídání žánrů, neustálé zpochybňování totožnosti vypravěče a jeho postav. Přes tyto postmoderní vlivy se mi však jeho způsob psaní zdá velmi blízký románům Ericha Maria Remarqua: srozumitelný, čtivý jazyk, suverénní vypravěčství, atraktivní, napínavý děj, zájem o společenskou problematiku, pacifismus a humanismus, sympatie k outsiderům, výrazný akcent na morální hodnoty, snaha o generační výpověď, to všechno mají oba zmínění spisovatelé společné. Dokonce i motiv nemoci a blízkosti smrti, který Remarque často využíval, se u Härtlinga objevuje v podobě uzavřeného prostředí sanatoria pro kardiaky.

Härtlingova *Srdeční stěna* není přelomovým dílem - v mnohém opakuje to, co v německé literatuře posledních desetiletí známe od Grasse, Lenze či Bölla. Tato kniha sice nedosahuje virtuozity a přesvědčivosti např. *Klaunových názorů*, ale má svoji hodnotu jako mimořádně upřímná výpověď, která se vyjadřuje k mnoha palčivým otázkám. Budoucnost Evropy totiž závisí na tom, do jaké míry se Němci ze své minulosti skutečně poučili. Nejde ovšem jen o Němce: podobně otevřenou bilanci nedávné minulosti potřebujeme i u nás.

Jakub Grombíř

Peter Härtling: *Srdeční stěna* (Můj román). Přeložila Lucy Topolská. Votobia, Olomouc 1999.

LANDSMANN, LANDSMANN!...LANDSMANN!!

Podobně zazněl výkřik v Textech před třemi roky, v době, kdy se na českém knižním trhu objevily, přesněji řečeno byly čtenářem postupně objevovány, prózy českého emigranta žijícího ve Spojených státech amerických, Jiřího Drašnara. Obě knížky, které v Čechách vydal – *Desperádos informačního věku* a *O revolucích*,

tajných společnostech a genetickém kódu – představily Jiřího Drašnarova jako autora, který má co říci, a hlavně: umí to. Podobně, ovšem elegantněji, přes dnes už prestižní nakladatelství TORST, vtrhl nedávno na český knižní trh další z autorů žijících v emigraci – Ivan Landsmann. Zajistil si tak minimálně to, že jeho knížka **PESTRÉ VRSTVY** bude reflektována vydatněji.

Výchozí pozice Ivana Landsmanna je však podstatně odlišná od Drašnarovy. Je neintelektuální. Drašnar má bohaté, třebaže vesměs negativní zkušenosti s českým středním školstvím, ochutnal i výsady a pachuč DAMU; Landsmann formovaly, řečeno starorežimním slovníkem, chlapské kolektivy. Od šestnácti dělal závozníka, pak pracoval 16 let v ostravských dolech, v roce 1985 emigroval, přes Kanadu se dostal do Rotterdamu, kde žije dodnes.

Lze Landsmannův text **PESTRÉ VRSTVY** označit jako román? Zdá se, že text je na to příliš přímočarý a málo košatý. Dere se kupředu v jediné vyprávěcí linii, podetíná všechny tendence k relativizaci postav a jejich charakterů. Před čtenářem se až s naturalistickou vyzývavostí zjevuje ostravská šachta 70. a 80. let nejen s oním dusnem samozřejmým, přírodním, ale dusnem ve vztazích mezi lidmi, živeným okázalou a zlou stranickou predestinací.

Landsmannova próza (tak je snad nejlépe možné obejít obtížnou žánrovou zařaditelnost, také záložka z TORSTU tak činí), je syrovou autobiografií přesahující svým nemilosrdným ukazováním, označováním a pojmenováváním individuální utrápený vesmír stresovaných lidí, a agresivně, v mnohém nemilosrdně zasahuje do statických životních schémat těch, kteří jakkoliv a v jakékoliv formě život ideologizují. To je konečně zřejmé a plně se to potvrzuje ve druhé části knihy (rozsahem srovnatelné s havířskou první částí), která popisuje začátek života v emigraci a v níž se ohlašuje bolest nová, pro autora doposud neznámá, niternější a křehčí, bolest ze zklamání v rodinných vztazích a bolest bezdomoví.

Zdánlivá jazyková neotesanost knihy, především v první části, je zvýrazněna využíváním havířského slangu, ostravského a moravských dialektů, interdialektu a argotických výrazů. Pozornější čtenář má vlastně pocit, že text vyvřel v jediném zátahu, že je výsledkem navršení ztažované a alkoholem přebíjené bolesti, že jeho prvotní motivací je rozhodnutí k autoterapeutickému zásahu – záchraně psaním.

Současná česká próza je nudná. Klopotné psaní o ničem, jakoby ze sna a o snu, nepřesvědčuje. A nepřesvědčí nikoho ani o tom, že literatura opravdu k něčemu je. Landsmann (ale i Drašnar, který bohužel z nudy utekl opět zpět do dobrodružství emigrace) je ale jiný, překvapivě provokativní, oživuje slova, naplňuje je dynamikou a prvotními významy. Je přesvědčivý, protože je pravdivý. Protože vrací člověka tam, kam patří, do zápasu o svůj úděl, o tvar, který sice pořád uniká, ale on se o něj znovu a znovu pokouší.

—dm—

Ivan Landsmann: Pestré vrstvy, Praha TORST 1999, 449 stran.

MALÁ ČESKÁ RECENZE NA DOKUMENTÁRNÍ FILM KE 40. VÝROČÍ ZALOŽENÍ DIVADLA SEMAFOR.

Semafor založen. (Potlesk.) Jiří Suchý a Jiří Šlitř. S + Š. Š + S. Suchý proti Šlitřovi. Šlitř proti Suchému. Suchý a Ferdinand Havlík. Suchý proti Havlíkovi. Havlík proti Suchému. Jiří Suchý a Ferdinand Havlík. Jiří Suchý a Josef Dvořák. Suchý proti Dvořákovi. Dvořák proti Suchému. Miloslav Šimek a Jiří Grossmann. Š + G. G + Š. Burianová, Voborníková, Křesadlová... Nohy, nohy, nohy. Nohy proti nohám. Delší nohy proti kratším nohám. Kratší nohy proti delším nohám. Šimek proti Suchému. Suchý proti Šimkovi. Šimek proti Suchému. Suchý proti Šimkovi. Miloslav Šimek a Luděk Sobota. Šimek proti Sobotovi. Sobota proti Šimkovi... atd., atd.

Paní Pilarová a pane Gotte, jak se s takovou očividnou pasivitou hodláte zapsat do dějin?

Martin Bret

Semafor atd., šestidílný dokumentární cyklus o cestě divadla k jeho čtyřiceti letům. ČT.

P A V E L G R U Š K O

P Ř E K V A P E N Í

- Jejda! Vždyť ty jsi umřel!
- Jistě... Takže, i ty?

